

na główne różnice w rozumieniu sakramentów w tradycji wschodniej oraz zachodniej. Konsekwencją przeobóstwienia człowieka – według teologii prawosławnej – jest niewątpliwie życie moralne, dlatego dużo miejsca w omawianej książce zajmują zagadnienia odnoszące się wprost do ludzkiej moralności. Ks. Gryz analizuje wewnętrzne prawo miłości, znaczenie serca i sumienia stanowiących centrum prawa moralnego, wyjaśnia znaczenie walki z grzechem i pracy nad sobą oraz modlitwy i kontemplacji. Interesującym punktem rozdziału jest skrupulatne zaprezentowanie monastycznej drogi przeobóstwienia, mało znanej w tradycji zachodniej, a szeroko rozwiniętej w prawosławiu. Rozdział wieńczy dwa zagadnienia – relacji Królestwa Bożego do świata oraz drogi przez śmierć do Życia. W Zakończeniu Autor doskonale podsumowuje całość antropologii prawosławnej, w której kategoria przeobóstwienia odgrywa kluczową rolę. Pełnię swojej refleksji zawarł w stwierdzeniu: „Przeobóstwienie syntetycznie odpowiada na pytanie o to, kim był, jest i będzie człowiek. Ostatecznie tą odpowiedzią jest Jezus Chrystus, jedyny obraz prawdziwego Boga” (s. 448).

Oceniając książkę ks. Krzysztofa Gryza, należy stwierdzić, że Autor dokonał szczegółowego, rzetelnego i uporządkowanego opracowania tematu. Publikacja, jak napisał jeden z recenzentów, dr hab. Jarosław Krupczak OP, stanowi „monografię kompletną”, która całościowo i integralnie podejmuje zagadnienie antropologii prawosławnej. Trzeba bez wątpienia zgodzić się z tą opinią oraz zwrócić uwagę na jeszcze kilka innych zalet recenzowanej książki. Autor w ciekawy sposób przedstawia różnice i podobieństwa w interpretacji poszczególnych prawd teologicznych obecnych w tradycji wschodniej i zachodniej. Zaletą książki są także obszernie wprowadzenia do poszczególnych rozdziałów, które przedstawiają czytelnikowi najważniejsze kwestie poruszane w danym fragmencie. Bogata bibliografia świadczy o ilości materiału zebranego przez Autora, zaś szczegółowa lektura książki ujawnia wyjątkową poprawność redakcji przypisów oraz kunszt językowy.

*Anna Trzos-Mularczyk
Instytut Teologii Moralnej KUL*

Andrzej D e r d z i u k OFMCap. *Teologia moralna w służbie wiary Kościoła*. Lublin: Wydawnictwo KUL 2010 ss. 411.

Dobra znajomość dziejów teologii moralnej, pozwalająca na dostrzeżenie nie tylko dotychczasowych osiągnięć przedstawicieli tej dyscypliny w zgłębianiu moralności objawionej, ale także dająca orientację co do potrzeb wskazywania fundamentalnych źródeł uzasadniania chrześcijańskich zasad moralnych, z całą pewnością stanowi

wystarczający zasób kompetencji do poszukiwań naukowych z zakresu metodologii teologii moralnej. Z taką sytuacją mamy do czynienia w przypadku najnowszej naukowej publikacji Kierownika Katedry Historii Teologii Moralnej na Wydziale Teologii KUL – dr. hab. Andrzeja Derdziuka, prof. KUL, który od lat zajmując się dziejami myśli w zakresie moralności chrześcijańskiej, owoce swoich badań naukowych zebrał i zaprezentował w postaci dzieła ukazującego naturę i przedmiot teologii moralnej.

Zasadnicza treść książki podzielona jest na dwie części, obejmujące odpowiednio cztery i trzy rozdziały. Ten zasadniczy korpus pracy uzupełnia wprowadzenie, zakończenie, wykaz skrótów, bibliografia, spis treści wraz ze streszczeniem w dwóch językach: angielskim i włoskim, oraz indeks osobowy. Przeprowadzone rozważania odnoszą się do głównego przedmiotu badań teologii moralnej, którym jest – jak przypomina Autor – „refleksja o Bogu i człowieku w aspekcie moralnego wysiłku osoby pełniącej wolę Stwórcy” (s. 14) i zasadniczo mają na celu „ukazanie nieodzownego związku życia wiary z postępowaniem moralnym” (s. 19).

Pierwsza część opracowania stanowi próbę takiego wniknięcia w misterium trynitarnie, które pozwala rozważyć nie tylko samą rzeczywistość Trzech Osób Boskich działających wspólnie (Trójca immanentna), ale i formy działania poszczególnych Osób: Ojca, Syna i Ducha Świętego (Trójca ekonomiczna). To podejście pozwala Autorowi wskazać w pierwszym rozdziale trynitarny wzorzec komunii jako najwznioslejszy model do naśladowania dla każdego człowieka jako istoty społecznej oraz takich ludzkich wspólnot, jak: Kościół, rodzina czy też całe społeczeństwo. Przez to owa nieprzenikniona tajemnica wiary staje się istotnym źródłem wyprowadzania chrześcijańskich norm moralnych. Drugi rozdział, koncentrując się wokół prawd wynikających ze stwórczego działania Boga-Ojca, rzuca światło na tajemnicę człowieka, pokazując zarówno wzniosłość jego powołania do odwzorowywania Bożego obrazu, jak i przyczynę grzesznych skłonności do odrzucania miłości Stwórcy. Znaczenie chrystocentryzmu w teologii moralnej, które jest przedmiotem dyskursu w trzecim rozdziale, Autor ukazuje przez podkreślenie prawdy, iż dzięki Chrystusowi moralne działanie chrześcijanina nabiera nie tylko specyficznego kształtu co do formy wezwania, ale staje się w praktyce w ogóle możliwe do realizowania, jako owoc Jego uzdalniającej łaski. Kolejny, czwarty rozdział – poprzez opis działania Ducha Świętego w człowieku i prezentację kategorii obdarowań Duchem w moralnym działaniu człowieka – dopełnia obraz moralności chrześcijańskiej ujętej w kluczu trynitarnym.

Rozważania drugiej części książki, najogólniej rzecz biorąc oscylujące wokół realizacji powołania chrześcijańskiego w Kościele, o. Derdziuk rozpoczyna od przypomnienia fundamentalnych zasad i celów uprawiania teologii, a zwłaszcza teologii moralnej (rozdział pierwszy). Wybrzmiewa tu troska i swoisty apel Autora o praktyczniejsze nachylenie w ukazywaniu wiernym związku teologicznych prawd z ich życiem moralnym. Następnie ojciec Profesor, mając świadomość, że teoretyczne odpowiedzi nie są wystarczające, by osłabiony po grzechu pierwotnym człowiek był w stanie realizować wzniosłe ideały moralne, wskazuje na sakramenty święte jako źródło autentycznej mocy (drugi rozdział). Skuteczność tych świętych siedmiu znaków osobowego spotkania z Bogiem Autor upatruje w tym, iż w rzeczywistości

da się je odczytać jako dotknięcie samego Chrystusa (por. s. 249-254). Owocuje to w życiu chrześcijanina duchowym zjednoczeniem i egzystencjalnym utożsamieniem się z sytuacjami przeżywanymi przez Mistrza z Nazaretu. W efekcie człowiek, doświadczając działania Bożej łaski w sobie, odnajduje siłę do realizacji stawianych przez Ewangelię wymagań. Szczególnym źródłem sakramentalnej mocy, pozwalającym na przekraczanie siebie i budowanie wspólnoty z innymi, jest Eucharystia. Dlatego też Autor poświęca rozważaniu znaczenia tegoż sakramentu dla życia społecznego ostatni, trzeci rozdział. Eucharystia kształtuje oblicze wspólnoty Kościoła. „Wierzący praktykujący”, wchodząc w komunie z Bogiem, tworzą ją także między sobą i dają równocześnie piękne świadectwo chrześcijańskiej postawy w życiu społecznym.

Uwidaczniająca się na kartach książki biegła znajomość historii teologii moralnej pozwala Autorowi wyciągać praktyczne wnioski i wskazywać – nierzadko ucząc się na błędach innych – właściwe kierunki dalszego rozwoju tej dyscypliny teologicznej, co wpisuje się jednocześnie w proces ciągłego odkrywania i budowania jej tożsamości metodologicznej. Co więcej, duszpasterskie zaangażowanie uwrażliwiające na potrzebę dostosowywania formy przekazu orędzia ewangelicznego do możliwości percepcyjnych odbiorców, a przede wszystkim dające okazję do zetknięcia się z rzeczywistymi problemami, którymi ludzie żyją na co dzień, sprawia, że o. Derdziuk nie zatrzymuje się tylko na płaszczyźnie dyskursu teologicznego, ale podejmuje trud przełożenia rozważanych prawd na pewne możliwe działania praktyczne ze strony teologów moralistów. Przez to książka zawiera treści, które pokazują, że refleksja teologa moralisty może stanowić wysokiej klasy dyskurs teologiczny i dotyczyć zarazem głębi problemów ludzkiej egzystencji, dając poczucie realizmu poruszanych zagadnień. Inaczej mówiąc, publikacja świadczy nie tylko o wysokich kompetencjach teologiczno-naukowych Autora, ale i o jego głębokiej znajomości życia.

Obok tych wielkich walorów merytorycznych recenzowanej pracy, warto też zauważyć piękno języka, którym napisana jest omawiana książka. Choć można również wskazać dwie drobne uwagi krytyczne natury formalno-redaktorskiej. Po pierwsze – wydaje się, iż zachowując podział treści na dwie części, lepsze byłoby zastosowanie ciągłej numeracji rozdziałów w całości publikacji. Po drugie – skądinąd wartościowe podsumowania poszczególnych rozdziałów należałoby w jakiś widoczny dla czytelnika sposób wyodrębnić z całości zapisanych stron.

Recenzowana publikacja jest cenną syntezą zbierającą i zwięźle ukazującą człowieka i realizm jego działania w świecie w świetle paradygmatów teologii, ze szczególnym nachyleniem teologicznomoralnym. Można też wyrazić nadzieję, że publikacja ta, stanowiąc ważny głos w dyskusji nad właściwym kierunkiem rozwoju teologii moralnej jako dyscypliny naukowej, stanie się jednocześnie dla każdego czytelnika obfitym źródłem do czerpania wskazań jak ukazywać, promować i żyć chrześcijańską wizją moralności we współczesnym świecie.

Adam Zadroga
Instytut Teologii Moralnej KUL